

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA'LIM TIZIMI VA UNING
TARIXIY, HUQUQIY ASOSLARI

Jiyanova Shohidaxon Mahsumovna.

**Farg'ona viloyati yuridik texnikumi
maxsus fan o'qituvchisi, 3-darajali yurist.**

Email: shokhidaxonjiyanova@gmail.com

Telefon: 91 327 45 05

***Annotatsiya:** mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi va uning tarixiy shakllanish jarayoni va mazkur tizimning huquqiy asoslari yuzasidan fikr-mulohazalar bayon qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni va sohaga oid boshqa me'yoriy hujjatlarda belgilangan masalalar haqida bahs yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** ta'lim tizimi, ta'lim shakllari, ta'lim tamoyillari, ta'lim turlari, konstitutsiya, qonunlar, Prezident farmonlari, Xalq ta'limi vazirligi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi*

O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi qonun va hukumat hujjatlari bilan belgilanadigan o'ziga xos huquqiy bazaga ega. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining asosini Konstitutsiya, qonunlar, Prezident farmonlari, hukumat va Xalq ta'limi vazirligi hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining qaror va farmoyishlari tashkil etadi.

O'zbekistonda ta'lim tizimini tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlarga quyidagilar kiradi:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – ta'lim tizimi faoliyatining asosiy tamoyillarini belgilab beradi va har bir fuqaroning bilim olish huquqini kafolatlaydi.

"Ta'lim to'g'risida"gi qonun – O'zbekiston ta'lim tizimi ishtirokchilarining maqsad, vazifalari, tamoyillari, huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Mazkur

qonun mustaqillikning dastlabki yillarida, aniqrog'i 1992-yilda qabul qilingan. Keyinroq, 1997-yilda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" bilan birgalikda yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun amalga kiritildi. Zamon o'zgarishi, davr talabidan kelib chiqib mazkur qonun va dastur o'z kuchini yo'qotdi va 23.09.2020 yilda O'RQ-637-son bilan "Ta'lim to'g'risida"gi qonun yangidan qabul qilindi. Hozirda ushbu qonun amalda. "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda ta'limni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, ta'limning har bir bosqichining maqsad va vazifalari, ta'lim jarayoni sub'ektlarining huquq va majburiyatlari, ta'lim muassasalari va davlat organlarining o'zaro hamkorligi qoidalari, ta'limning har bir bosqichining maqsad va vazifalari belgilab berilgan. shuningdek, ta'lim sifatini moliyalashtirish va monitoring qilish tamoyillari belgilab qo'yilgan.

"Ta'lim tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonda – mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish bo'yicha amalga oshirilishi zarur bo'lgan aniq chora-tadbirlar berilgan. O'zbekiston Respublikasi ta'lim muassasalariga qabul qilish qoidalari – O'zbekistondagi turli ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish tartibini belgilaydi.

Ta'lim muassasalarining nizomlari - ta'lim muassasalarining faoliyati va ularning ta'lim tizimi ishtirokchilari bilan munosabatlari qoidalarini belgilaydi.

"Davlat tili to'g'risida"gi qonun – ta'lim tizimida tillardan foydalanish tartibini belgilab beradi, shuningdek, ta'lim jarayoni ishtirokchilarining davlat tilini o'rganish bo'yicha huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Bundan tashqari, ta'lim tizimida ta'lim jarayonini takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan boshqa qonun hujjatlari ham amalda.

O'zbekiston ta'lim tizimining asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi:

- barcha fuqarolar uchun bepul ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash;
- xalqaro standartlarga javob beradigan ta'lim sifatini ta'minlash;
- ta'lim tizimida fan, texnologiya va innovatsiyalarni rivojlantirish;
- ta'lim tizimini rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash.

O'zbekistonda ta'lim turlari quyidagilardan iborat:

- maktabgacha ta'lim va tarbiya;
- umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim;
- professional ta'lim;
- oliy ta'lim;
- oliy ta'limdan keyingi ta'lim;
- kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;
- maktabdan tashqari ta'lim.

Maktabgacha ta'lim ixtiyoriydir, biroq davlat uning kam ta'munlangan oila farzandlari uchun bepul va 3 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan barcha bolalar uchun ochiq bo'lishini ta'minlaydi. Maktabgacha ta'lim va tarbiyani tashkil etish tartibi ushbu Qonun, shuningdek "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni bilan belgilanadi Umumiy o'rta ta'lim umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida uzluksiz tarzda, majburiy bo'lgan o'n bir yil davomida amalga oshiriladi. O'rta maxsus ta'lim akademik litseylarda to'qqiz yillik tayanch o'rta ta'lim asosida ikki yil mobaynida amalga oshiriladi va ta'lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarining jadal rivojlanishini, shuningdek chuqur, tabaqalashtirilgan, kasb-hunarga va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim olishini ta'minlaydi. Shuningdek, nodavlat ta'lim tashkilotlarida umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim to'lov-shartnoma asosida amalga oshirilishi mumkin.

Iqtidorli va iste'dodli bolalarning qobiliyatini rivojlantirish uchun Prezident, ijod va boshqa ixtisoslashtirilgan maktablar, shuningdek maktab-internatlar tashkil etilishi mumkin. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim tashkilotlarida inklyuziv shaklda yoki uy sharoitlarida yakka tartibda ta'lim oladi.

Professional ta'lim uch xil shaklda amalga oshiriladi. Boshlang'ich professional ta'lim kasb-hunar maktablarida IX sinf bitiruvchilari negizida bepul

asosda kunduzgi ta'lim shakli bo'yicha umumta'lim fanlarining va mutaxassislik fanlarining ikki yillik integratsiyalashgan dasturlari asosida olib boriladi.

O'rta professional ta'lim kollejlarda davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi ikki yilgacha bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha umumiy o'rta, o'rta maxsus ta'lim hamda boshlang'ich professional ta'lim negizida amalga oshiriladi.

O'rta maxsus professional ta'lim texnikumlarda umumiy o'rta, o'rta maxsus, boshlang'ich professional va o'rta professional ta'lim negizida davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi kamida ikki yil bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha amalga oshiriladi.

O'zbekistonda oliy ma'lumotli bo'lishni xohlagan va kirish imtihonlarini topshirgan barcha fuqarolar oliy o'quv yurtlarida ta'lim olishlari mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim ustuvorligining tan olinishi, ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi, ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi, ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi, ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilganligi, ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati, ta'limning uzluksizligi va izchilligi, o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi, davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi, o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi, insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi, jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi, ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi, bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi, ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi, ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar hisoblanadi. Shuningdek, mamalakatda jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy

va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi:

- barcha fuqarolar uchun ta'lim olish imkoniyati;
- yagona davlat ta'lim standarti;
- ta'lim sifatini ta'minlash;
- o'qitish shakllari va usullarini erkin tanlash;
- ta'limni davlat tomonidan moliyalashtirish;
- bilimlarni erkin tarqatish.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi doirasida kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar ham amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi ta'lim muassasalari xorijiy hamkorlar bilan ilmiy tadqiqotlar, tajriba va bilim almashish sohasida ham hamkorlik qilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini asosiy boshqaruv organi Xalq ta'limi vazirligi hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligidir. Mazkur vazirliklar ta'lim sohasidagi davlat siyosatini shakllantirish, ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, shuningdek, ta'lim muassasalari faoliyatini nazorat qilish uchun javobgardir.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi zamon talablari va jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda muttasil takomillashtirilib, rivojlanib bormoqda. So'nggi yillarda ta'lim sifatini oshirish, ta'limdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish va ta'lim infratuzilmasiga sarmoyalarni jalb etishga qaratilgan islohotlar qabul qilindi. 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida asosida yangilangan Konstitutsiyada ham ta'lim tizimiga alohida e'tibor qaratildi. Mazkur islohotlar Mustaqil O'zbekistonda ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, o'sib kelayotgan yosh avlodning ilmiy,

ma'naviy, axloqiy jihatdan yetuk insonlar bo'lib voyaga yetishi uchun keng yo'l ochadi, degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi [referendumida](#) umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, "Ta'lim to'g'risida" 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son – Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son, 12.10.2021-y., 03/21/721/0952-son - <https://lex.uz/docs/-5013007>
3. G'afforov Sh. Ta'lim tizimidagi islohotlar buyuk yangilanishlar poydevoridir 7.09.2021 - <https://yuz.uz/uz/news/talim-tizimidagi-islohotlar-buyuk-yangilanishlar-poydevoridir>
4. Каюмов А. Коммуникационная компетентность - цель образовательного процесса. - 2007. - № 6.
5. O'zbekiston respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar. - <https://azkurs.org/10-mavzu-ozbekiston-respublikasida-talim-sohasida-amalga-oshir.html>